

FOSZTOGATÓ MARTALÓCOK, FEGYVERES RABLÓBANDÁK A KÖZÉPKORI BALTIKUMI HADVISELÉSBEN

Plundering marauders, armed robber gangs
in the warfare of the Baltic region in the Middle Ages

The paper examines the role of the plundering and looting freikorps in the warfare in the Baltic region in the Middle Ages. The Christians' continuous war against pagan Prussians, and then against the Lithuanians lasted for one and a half century, creating favourable conditions for the operations of Christian gangs plundering pagan lands. Such marauders, the so-called *struters* did not attack military targets, but defenceless villages and farms. Their operations were more or less controlled by the overlord German Teutonic Order, which occasionally gave them specific tasks, too. Despite this fact, they were not considered as a particularly reliable or truly efficient armed force. The paper also speaks briefly about the fact that such armed gangs, plundering freikorps operated everywhere in Europe where lasting conflicts existed.

Pósán László PhD, történész, a Debreceni Egyetem Egyetemes Történelmi Tanszék egyetemi docense, kutatási területe a Német Lovagrend állama, az északi keresztetes hadjáratok, Litvánia története, szerzője: A középkori Európa (Debrecen, 2010), Skandinávia a középkorban (Debrecen, 2012). E-mail: posan.laszlo@arts.unideb.hu

Keywords: struter, latrunculus, marauder, plundering

A Visztula és a Nemunas (Neman) folyók közötti területen élő pogány porosz törzsek meghódításáról beszámoló XIV. századi krónikás, Peter von Dusburg *Chronica terrae Prussiae*¹ című művében a Jó és a Rossz, az Úr és a Sátán szolgáloinak küzdelmeként ábrázolta az 1230–1283 közötti, fél évszázadig tartó háborút. Ebben a küzdelemben a pogányok elleni harcot felvállaló Német Lovagrend és a támogatására ide érkező keresztetek a krónika szerint egyaránt a hit erejének csodáját és tanúságtételét jelentették, az általuk vívott küzdelem pedig szent háború volt, Isten akaratának beteljesülése a Gonosz erői felett.² A porosz földek meghódításáért vívott küzdelmek isteni küldetesként történő értelmezését maga a Szentszék tette meg, amikor a XIII. század folyamán többször is keresztetes hadjáratot hirdetett a pogány poroszok ellen a Német Lovagrend megsegítésére. III. Honorius pápa már 1217-ben engedélyezte Christian missziós püspöknek,³ hogy keresztetes hadat vezessen a poroszok ellen.⁴ Egy évvel később a mainzi, kölni és salzburgi érsekségek területéről a Szentföldre tartó kereszteteket arra szólította fel, hogy inkább a Visztulához menjenek a pogány poroszok megfékezésére.⁵ 1230-ban IX. Gergely pápa a

¹ *Petri de Dusburg: Chronica terrae Prussiae.* In: SRP I. 21–269. o.

² *Helmut Motekat: Ostpreußische Literaturgeschichte mit Danzig und Westpreußen.* München 1972. 21. o.; *Arno Mentzel-Reuters: „Unde den vride machten wider in dem lande” – Kriegsziele in der Historiographie des Deutschen Ordens. Ordines militares. Colloquia Torunensia Historica, XVIII.* (2013) 81–103. o. itt: 82. o.

³ Christian püspökről lásd: *Tadeusz Manteuffel: Próba stworzenia cysterskiego panstwa biskupiego w Prusach. Zapiski Historyczne, 18.* (1953) 157–173. o.; *Max Perlbach: Zur Geschichte der ältesten preußischen Bischöfe. Altpreußische Monatschrift, IX.* (1872).

⁴ PUB I. 1. nr. 15.

⁵ Uo. I. nr. 20.

poroszok elleni keresztes hadjárat meghirdetésére szólította fel Magdeburg, Bréma, Lengyelország, Pomeránia, Morvaország, Holstein és Gotland domonkos rendházait.⁶ A következő években, 1231-ben,⁷ 1232-ben⁸ IX. Gergely több oklevelet is kiadott ugyanilyen tartalommal. IV. Ince is számos alkalommal szólított fel a pogány poroszok elleni harcra: 1244-ben,⁹ 1245-ben¹⁰ és 1250-ben.¹¹ A pápaságnak a poroszok elleni keresztes vállalkozásokat ösztönző aktivitása IV. Sándor idején sem csökkent, s egyedül 1257-ben öt ilyen tartalmú pápai oklevél született.¹² Peter von Dusburg értelmezése szerint Poroszországot az Úr jelölte ki a Német Lovagrend számára, hogy ott beteljesítse küldetését, így ez a föld „szent” lett. A krónikában a „Sancta terre Prussie” kifejezést használta.¹³

Mindazok után, hogy Dusburg a Német Lovagrend harcait, küzdelmeit és a fennhatósága alá került területeket szakrális értékekkel ruházta fel, meglepő és furcsa, hogy krónikájában rablókról, martalócokról, fosztogatókról is írt (*De latrunculis*).¹⁴ Tevékenységüket viszont amiatt, hogy a pogányok földjét dúlták, elnézőbben ítélte meg. A Dusburg latin nyelvű krónikáját német strófákba átültető Nicolaus von Jeroschin ugyanerről a témáról írva a „Diz ist von strüterin” kifejezést használta.¹⁵ A latin *latrunculus* (rabló, zsvány) korabeli német megfelelője a *struter* szó volt.¹⁶ Mindkét krónika olyan fosztogatóként mutatja be a *strutereket*, akiket a politikai hatalom, a tartományúr Német Lovagrend is támogatott, s felettük valamiféle ellenőrzést, kontrollt is gyakorolt. Dusburg és Jeroschin elbeszélése szerint a XIII. század utolsó harmadában a lovagrend fennhatósága alatt álló területeken, a Marin Golin vezette *latrunculus* csapat volt a leghíresebb és legaktívabb. Tanyájuk a lovagok egyik vára, a Kulmerland tartományban lévő Rehden (Radzyń Chelmiński) mellett volt, annak oltalma alatt állt. Innen indították rablóakcióikat a pogány porosz területekre, s ide tértek vissza zsákmányukkal.¹⁷ Nicolaus von Jeroschin krónikája ezeket a rablótámadásokat, portyákat *struterie*-nek nevezte.¹⁸ Ezek olyan fegyveres vállalkozások, rablótámadások voltak, amelyek nem katonai célpontok, hanem védtelen falvak, tanyák ellen irányultak. Az ilyen portyákat kis létszámú csapatokkal hajtották végre. A *struterek* általában könnyűfegyverzetű lovasok voltak, mert akcióik sikeressége szempontjából a gyorsaság kulcsfontosságú tényezőt jelentett. Kisebb létszám esetén mélyebben be lehetett hatolni az ellenséges vidékre, és gyorsabban lehetett mozogni, mert kevesebb szállítóeszközre, máhás állatra volt szükség. Minél kevesebb fegyveresből állt egy csapat,

⁶ Uo. 1. nr. 81.

⁷ Uo. 1. nr. 85.

⁸ Uo. 1. nr. 87., 89.

⁹ Uo. 1. nr. 156.

¹⁰ Uo. 1. nr. 163.

¹¹ Uo. 1. nr. 231.

¹² Uo. 2. nr. 1., 2., 3., 21., 24.

¹³ SRP I. 23. o.

¹⁴ Uo. 139. o. A pozitív értelemben, mintegy fegyvertársként előforduló „latrunculi” kifejezés értelmezése a magyarországi középkori historiográfiában is gondot okoz, vö.: *Johannes de Thurocz*: *Chronica Hungarorum*. II. Commentarii. 1. Ab initiis usque ad annum 1301. Composuit *Elemér Mályusz*, adiuuante *Julius Kristó*. Budapest, 1988. 331. o.

¹⁵ *Nicolaus von Jeroschin*: *Die Kronike von Pruzinlant*. In: SRP I. 291–648. o. itt: 498–499. o. Vers 16927–17000.

¹⁶ *Thomas* 1884. 301–308. o.

¹⁷ SRP I. 74., 385. o. Vers 7141–143.

¹⁸ SRP I. 498. o. Vers 16927.

annál rövidebbre kellett szabni a portyák, rablóakciók idejét. A megtámadottak ugyanis néhány napon belül már képesek lehettek megfelelő katonai ellenerőt kiállítani, s az idő múltával egyre több fegyverest tudtak a támadók ellen felvonultatni.¹⁹ A *struterie*-akciók így alapvetően nem különböztek a kisebb katonai egységekkel végrehajtott lovagrendi hadjáratoktól, amelyek rendszerint csak néhány napig tartottak. A már említett Martin Golin rablócsapata 4 németből és 11, már keresztény hitre tért poroszból állt.²⁰ Egy kisebb lovagrendi kontingens, amely a *struterek*hez hasonlóan szintén csak feldúlta, felperzselte s kirabolta a pogány területeket, ennél azért legalább három-, négyszer annyi vagy annál is több fegyverest jelentett. „Frater Henricus”, Tapiau (Gvardojszk) komtúrja például 1323-ban 8 lovagrendi testvérrel és 300 főnyi sereggel támadt a litvánokra.²¹ A következő évben Dietrich von Altenburg, Ragnit (Nyeman) komtúrja a Német Lovagrend 44 lovagjával és 400 keresztény poroszból álló katonai erővel tört be Litvániába, ahol felperzselte és kirabolta egy vár melletti települést (*suburbium*).²² Egy XIV. század végi krónikás, Johann von Posilge *Chronik des landes Preussen* című műve szerint egy 1384. évi litvánok elleni akcióban „50 mann und 10 rueslude” vett részt.²³ Annak ellenére, hogy egy támadó lovagrendi csapat létszáma magasabb volt, mint egy *struter* kompánia, az alkalmazott módszerben semmilyen különbség sem mutatható ki. Az ellenséges területre érve ugyanis a lovagrendi kontingens is 10–20 fős, azaz egy *struter* csapat méretű egységekre oszlott, hogy minél szélesebb területet tudjon feldúlni, kirabolni, megfélemlíteni. Egy falu vagy tanya felperzselése után a csapatrészek a különböző helyekről a táborba gyűltek, s napnyugta után, lehetőleg még hajnal előtt a sereg a következő célterületre vonult, ahol mindezt újra megismételte. Az ellenség gazdasági és élő erejének gyengítése, a jószágok elhajtása, az élelmiszerek, ruhák, eszközök elrablása vagy tönkretétele, a házak és a téli takarmány elpusztítása általános gyakorlat volt nem csak a középkori balti népek, hanem az egész középkori hadviselésben.²⁴ Egy-egy lovagrendi sereg vagy csapat katonai akciójára mindig konkrét céllal került sor: megelőző támadást indítottak, vagy az ellenség ilyen akcióját akarták megtorolni. Mindemellett persze a megszerezhető zsákmány sem volt közömbös: általában lovakat, szarvasmarhát és rabszolgának eladható foglyokra lehetett szert tenni. A ritkán lakott, gyér népsűrűségű balti térségben a XIII. században a birtokadományok önmagukban még nem sokat értek, mert nem állt rendelkezésre elegendő munkaerő. Az ilyen földek hasznosításához, megműveléséhez szükség volt szolgákra. A Német Lovagrend a helyi, porosz híveinek és a Poroszországba költözött nyugati nemeseknek a XIII. században gyakran adományozott a birtokokkal együtt szolgálakat is. 1261.

¹⁹ Friedrich Benninghoven: Zur Technik spätmittelalterlicher Feldzüge im Ostbaltikum. *Zeitschrift für Ostforschung*, Heft 4. (1970) 632–647. o. itt: 635–636. o.

²⁰ SRP I. 500. o. Vers 17000.

²¹ SRP I. 187. o.

²² SRP I. 189–190. o.

²³ Johann von Posilge: Chronik des Landes Preussen. In: SRP III. 129. o.

²⁴ Vö. pl. F. Benninghoven: Zur Technik spätmittelalterlicher Feldzüge i. m. 637–638. o.; Bernhart Jähmig: Memel als Angriffspunkt der Litauer während der Zeit des Deutschen Ordens. In: Memel als Brücke zu den baltischen Ländern. Kulturgeschichte Klaipėdas vom Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert. (Tagungsberichte der Historischen Kommission für Ost- und Westpreußische Landesforschung 26) Hg. Bernhart Jähmig. Osnabrück, 2011. 35–48. o. itt: 42. o.; Otto Brunner: Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter. Darmstadt, 1973. 77–79. o.; Wilhel Beck: Bayerns Heerwesen und Mobilmachung im 15. Jahrhundert. *Archivalische Zeitschrift*, NF 18. (1911) 1–24. o. itt: 19–21. o.

augusztus 19-én például Dietrich, königsbergi (Kalinyingrád) komtúr egy Berischo nevű hű porosz fegyveresnek 11 Haken földet és 5 szolgálaladot adományozott Sunegoge faluban („quinque familias in villa, que appellatur Sunegoge”).²⁵ 1261 októberében egy másik porosz, Scharduno 20 rabszolgát kapott a lovagrendtől.²⁶ 1261 végén Romike és Gilbers hű szolgálataiért 10 szolgálaladot kapott.²⁷ De számos más oklevél is tanúskodik rabszolgák adományozásáról,²⁸ s ily módon a földbirtokhoz vagy jószágokhoz mérhető értékükről. A XIV. századi nagyobb arányú betelepítések²⁹ ellenére sem javult számottevően a térség népsűrűsége, így a lovagrendi államban és a szomszédos litván s orosz területeken még a XV. században is szép számmal fordultak elő rabszolgák, akiknek az utánpótlását a folyamatos háborúk biztosították. Wigand von Marburg krónikája szerint például a Német Lovagrend 1364 telén 521 foglyot ejtett és 715 jószágot zsákmányolt Litvániában.³⁰ Hermann von Wartberge krónikája szerint 1370-ben a keresztetek 8 napos litvániai hadjáratuk során számos pogányt lemészároltak és sok foglyot ejtettek.³¹ Az 1375. évi téli hadjáratot követően a lovagrend 715 litván foglyot hurcolt el Poroszországba.³² 1378-ban a lovagok 521 foglyot ejtettek Litvániában.³³ A példák sorát természetesen lehetne még folytatni, de témánk szempontjából szükségtelen. A forrásokból magától értetődően következik, hogy a jószágok és a rabszolgának eladható emberek jelentették a *struterek* fő zsákmányát is.

A lovagrendtől és a Poroszországba jövő kereszties lovagoktól eltérően a *struterek* rablásból, a pogány területekre vezetett zsákmányszerző portyákból éltek. Akcióik az esetek többségében nem vagy csak részben illeszkedtek a Német Lovagrend konkrét haditerve-
ihez, hadműveleteihez. Tevékenységük ugyanakkor – ami tökéletesen megfelelt a balti népek hadviselési gyakorlatának – hozzájárult az ellenség, a pogány népesség megfélemlítéséhez, erejének gyengítéséhez, ellenállásának megtöréséhez, s ezek így mégis a Rend érdekeit szolgálták. A már említett Martin Golin és kis csapata például az 1260-as évektől rendszeres rablótámadásokat vezetett a lovagrenddel háborúban álló porosz törzsek területeire. Peter von Dusburg beszámolója szerint az egyik ilyen portya során, valamikor az 1270-es években, embereit levágták, ő maga pedig fogságba esett, de valahogyan sikerült megszöknie és visszatérnie Rhedenbe.³⁴ A lovagrendi területeken új rablócsapatot szervezett, és szorosabban együttműködött a lovagokkal. Erre minden bizonnyal az utolsó portyája során elszenvedett veszteségek készítették. Elképzelhető, hogy új csapatának felfegyverzésében még segítséget is kapott a rhedeni komtúrtól, aki viszont ennek fejében konkrét katonai elvárásokat fogalmazott meg. A mazóviai-porosz határterületen fosztogató 20–30 fős porosz csapat felszámolásával bízta meg Martin Golint és 17 főből álló új

²⁵ PUB I. 2. nr. 137.

²⁶ Uo. 2. nr. 138.

²⁷ Uo. 2. nr. 148.

²⁸ Uo. 2. nr. 155., 173., 293.; CDP I. nr. 142.

²⁹ A poroszországi kolonizációról lásd: *Karl Kasiske*: Die Siedlungstätigkeit des Deutschen Ordens in östlichen Preußen bis zum Jahre 1410. Königsberg 1934.; *Karl Kasiske*: Das deutsche Siedelwerk in Pommerellen im Mittelalter. Königsberg 1938.; *Arthur Semrau*: Die Siedlungen im Kammeramt Fischau (Konturei Christburg) im Mittelalter. *Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn*, 44. (1936) 1–154. o.

³⁰ Die Chronik Wigands von Marburg. In: SRP II. 429–662., 545. o.

³¹ *Hermann Wartberge*: Chronicon Livoniae. In: SRP II. 21–116. o., itt: 98. o.

³² SRP II. 107. o.

³³ Uo. 115–116. o.

³⁴ SRP I. 124–125. o.; *Jeroschin* 1861. SRP I. 470. o. Vers 14451–14526.

bandáját. A megbízatást azonban nem sikerült teljesíteni: az összecsapásban alulmaradtak, és a poroszok lemészárolták a *strutereket*. A csodával határos módon azonban Martin Golinnak most is sikerült megmenekülnie, s visszatért Rhedenbe.³⁵ Itt hamarosan ismét új csapatot szervezett, és folytatta a pogány porosz törzsek földjeire irányuló rablótámadásokat, sőt már a litván területekre is be-betört.³⁶ Az 1280-as évek végén egy Pelűse nevű litván férfi kalauzolásával (akinek valamiért el kellett menekülnie Litvániából) Martin Golin 20 fős csapatával („...zwēncic man gerbit a struterie”) mélyen benyomult a litván területekre, és egészen a Narew és a Bug folyók vidékéig is eljutott.³⁷ Dusburg a krónikájában Martin Golin emberei közül néhányat név szerint is megnevezett. A litván Pelűse mellett egy Konrad Diabolus nevű németet és egy Stovemele nevű poroszt említett.³⁸ A német Konrad mellékneve vagy ragadványneve az illető külsejére vagy pedig „foglakozására” utalt. A krónikában szereplő Stovemele egy 1299. augusztus 10-én kelt oklevélben is felbukkant.³⁹ A krónikák még két másik XIII. századi poroszországi rablóvezér, *struter* nevét őrizték meg. Mindkettő a Német Lovagrendhez lojális porosz volt: Sudauen tartományban Kudare, Pogesania földjén pedig Nakaim.⁴⁰ Ez utóbbi személy feltehetően azonos volt a bizonyos Nakeym-mel, aki egy oklevél tanúsága szerint feleségül vett egy Katherina nevű, német származású nőt.⁴¹

Azt követően, hogy a Német Lovagrend az utolsó porosz törzsi területet, Sudauen-t is uralma alá hajtotta, és a Memel (Nemunas) alsó folyásvidékéig kiterjeszkedve határossá vált a litvánok lakta Samogitiával (Žemaitija), amely elválasztotta egymástól a lovagrend uralma alá tartozó Poroszországot és Livóniát, a határvidéken megkezdődtek a litvánokkal vívott végeláthatatlan háborúk. A lovagrend külpolitikájának legfőbb célja ugyanis a két országrész közötti szárazföldi összeköttetés megteremtése lett, ugyanakkor a litvánok is egyre fenyegetőbbnek ítélték a Balti-tenger délkeleti és északkeleti területein megerősödő lovagrendi hatalmat.⁴² Ahogyan korábban a poroszokkal vívott harcot, úgy a litvánok elleni küzdelmet is a Német Lovagrend a pogányság elleni keresztes háborúként propagálta, ami a XIV. században egész Európában széles visszhangra talált. 1305 és 1409 között mintegy 300 „expeditio”-t, azaz Litvániába irányuló lovagrendi (keresztes) hadjáratot indítottak.⁴³ A középkori német forrásokban ezek a hadjáratok *reysa*, *reze*, *reise* vagy *herevart* megnevezésekkel szerepeltek.⁴⁴ A XIV. századot a Német Lovagrend és Litvánia

³⁵ SRP I. 125. o.

³⁶ SRP II. 139–140. o.

³⁷ SRP I. 149. o.

³⁸ Uo.

³⁹ PUB I. 2. nr. 718.

⁴⁰ SRP I. 139. o.

⁴¹ PUB I. 2. nr. 814.

⁴² Klaus Militzer: Die Geschichte des Deutschen Ordens. Stuttgart, 2005. 78. o.; Tomas Baranauskas: Lietuvos valstybes ištakos. Vilnius, 2000. 245–272. o.; Housley 1992. 338–339. o.; Pósdán 1996. 88. o.

⁴³ Kurt Forstreuter: Deutschland und Litauen im Mittelalter. (Studien zum Deutschtum im Osten) Köln-Graz, 1962. 4–5. o.; Axel Ehlers: Die Ablasspraxis des Deutschen Ordens im Mittelalter. (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens 64.) Marburg, 2007. 51–52. o.; Werner Paravicini: Die Preussenreisen des europäischen Adels. Teil 2. (Beihefte der Francia Bd. 17/2) Sigmaringen, 1995. 19. o.

⁴⁴ Vö. pl. Livländische Reimchronik. Hg. Leo Meyer. Paderborn, 1876. Vers 900: „herevart”, 2870: „reise”, 3936–3941: „herevart”; Das Elbinger Kriegsbuch. Hg. Max Toeppen. Altpreußische Monatschrift, 36. (1899) 224., 225. o.; Schuldbücher und Rechnungen der Großschäffer und Lieger des Deutschen Ordens in Preußen. Bd. 3: Großschäfferei Marienburg. Hg. Christina Link, Jürgen Sarnowsky. Köln–Weimar–Wien, 2008. 37. o.; Nowa księga rachunkowa Starego Miasta Elbląga 1404–1414 Część 1 (1404–1410) wydał Markian

közötti „százéves háborúnak” is nevezhetjük.⁴⁵ Ez a folyamatos hadiállapot a lovagrendi állam létrejötté, azaz a XIII. század után is kedvező feltételeket kínált az ellenséges területeket fosztogató, zsákmányolásból élő *struterek* számára. Dusburg és Jeroschin krónikája 1324-ben egy Mucko nevű rablóvezért említett, akinek Ermland tartományban volt az otthona, s onnan kiindulva vezetett rablóakciókat Litvániába. Csapata 19 haramiából állt („dictus Mucko cum XIX latrunculis”), akik a mondott évben 45 pogány litvánt vágtak le a portya során.⁴⁶ Ilyen fosztogató szabadcsapatokról a litván háborúk krónikása, Wigand von Marburg is többször tett említést.⁴⁷ Egy 1379. szeptember 29-én kelt oklevélben a *struterek* és más, károkat okozó emberek akcióiról olvashatunk: „herunge von strutern und vor allirhanden luten, di [...] schaden tun mochten”.⁴⁸ A *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae* feljegyzései szerint a XIV. század végén egy Clement nevű, lengyel vagy mazóviai származású rablóvezér vezetett fosztogató akciókat a litván területekre.⁴⁹ Ahogyan a XIII. században, úgy a XIV. és XV. században is a *struterek*, mint a Német Lovagrend fennhatósága alá tartozó szabadcsapatok, nem egy esetben a Rend tisztviselőinek parancsa alapján cselekedtek. 1410. október 21-én például Eberhard von Wallenfels, Ragnit komtúrja arról tájékoztatta a rend vezetését, hogy 100 *strutert* küldött a litván csapatok által fenyegetett Insterburgba (Csernyakovszk), de mire odaértek, annak környékét már felperzselve találták, a litvánok minden szénaboglyát felgyújtottak, hogy megsemmisítsék a lovagrend téli takarmánykészletét. Arról is beszámolt, hogy megparancsolta Rastenburg (Kętrzyn) *provisor*ának, hogy *struterei*, azaz rablóportya céljából állítson ki 100 fegyverest.⁵⁰ A *struterek* alkalomadtán felderítő és hírszerző feladatokat is elláttak. Egy 1407. november 29-én kelt levél tanúsága szerint például a Schalauen tartományban (a litván határvidéken) élő portyázók a rablóakciók mellett felderítő- és erdei kalauz szolgálatot is elláttak.⁵¹ Ugyanerről tanúskodik egy 1410. és 1411. évi adat is.⁵² 1412 nyarán a nagymester utasítására Ragnit komtúrja a határvidékre küldött pár *strutert*, hogy friss híreket hozzanak a litvánokról. A kiküldött haramiák nem csak megbízatásuknak tettek eleget, hanem két lengyelt is magukkal hoztak, akik Kaunasból menekültek a Poroszország és Litvánia közötti nagy erdőkhöz: „Ouch zo haben die selbige struttere czwene fliher von kauwen yn der wiltnisse gefangen unde sien beyde Polan”.⁵³ 1419-ben Rhein (Ryn) komtúróságban említettek a források *strutereket*.⁵⁴ Egy 1413. évi oklevél arról rendelkezett, hogy a Ragnit és Tilsit (Szovjetszk) komtúróságokban tevékenykedő *struterek* jogállása, társadalmi státusa nem azonos a lovagrendi állam határvidékén őrszolgálatot és felderítő tevékenységet ellátó, fizetett emberekével.⁵⁵

Pelech (Novus Liber Rationum veteris civitatis Elbingensis) (Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Fontes 72.) Warszawa–Poznań–Toruń, 1987. 47. o. nr. 222 (1405): „von der reyse in Samayten...”

⁴⁵ Housley 1992. 338. o.

⁴⁶ SRP I. 190., 604. o. Vers 26075–26095.

⁴⁷ SRP II. 548. o. (1364), 573. o. (1373), 576. o. (1375), 595. o. (1378), 613. o. (1382), 634. o. (1388), 654. o. (1393), 662. o. (1394)

⁴⁸ CDP III. nr. 134.

⁴⁹ CEV II. 1046–1048. o.

⁵⁰ OBA 1376. o.

⁵¹ OBA 28157. o.

⁵² Uo. 28475. o., 28563. o.

⁵³ Uo. 1715. o.

⁵⁴ Uo. 2973. o.

⁵⁵ CEV I. 840. o.

A források alapján azt mondhatjuk, hogy a lovagrendi állam történetét szinte végigkíséri a *struterek*, a fegyveres rablóbandák létezése, ami szoros összefüggésben állt az azzal a ténnyel, hogy a Német Lovagrend 1230-tól, amikor először tette a lábát a Visztula melletti lengyel és porosz földekre, egészen 1409-ig hadakozott a különböző pogány balti népekkel.⁵⁶ Ez a tartós konfliktus, határ menti állóháború, az ezzel járó katonai betörések, támadások, dúlások és fosztogatások kínáltak lehetőséget a *struterek* tevékenységére, az ellenséges területeket prédáló szabadcsapatok létezésére.⁵⁷ A német lovagrendi államban működő *struterek* esete azonban egyáltalán nem számított különlegesnek a középkorban. Fosztogatásból élő martalócok, fegyveres bandák szinte mindenhol előfordultak, ahol tartósabb konfliktushelyzet állt fenn. Ilyen terület volt például az Ibériai-félszigeten a keresztény–moszlim határvidék, amelynek a helye a reconquista során gyakran változott, s ahol a kasztíliai és aragón fegyveresek gyakran rátámadtak a mór falvakra, kereskedőkre (s természetesen azt a másik fél sem hagyta megtorlatlanul).⁵⁸ Gyakorlatilag a skót–angol határvidék is állandó háborús zónának számított, ahol mindennaposak voltak a kölcsönös fosztogató akciók.⁵⁹ De az Anglia és Franciaország közötti százéves háborúban ugyancsak általános volt a fosztogató, prédáló fegyveres bandák tevékenysége.⁶⁰ Azt követően, hogy Luxemburgi Zsigmond a Velencével vívott háborúban (1411–1412) nem tudott sikert elérni,⁶¹ 1413-ban Capodistriában azzal bízta meg itteni híveit, a Lomellino fivéreket, hogy kalózkodjanak és fosztogassák a velencei érdekeltségeket.⁶² A források szerint a XIV. század első harmadában lengyel fosztogató haramiák (*spoliatores*) törtek be Stettin (Szczecin) fejedelmének és Kammin (Kamien) püspökének területeire.⁶³ Egy 1326. január 2-án kelt lovagrendi oklevél szerint litván rablók (*latrunculi*) betörései fenyegették Poroszországot és Mazóviát.⁶⁴ Brandenburg (Usakovo) komtúrja 1329-ben litván martalócokról tájékoztatta a nagymestert: „... latrones, que vocantur struter”.⁶⁵ De számos más adat is tanúskodik arról, hogy litván oldalról szintén gyakran törtek be Poroszországba fosztoga-

⁵⁶ *Alvytas Nikžentaitis*: Die friedliche Periode in den Beziehungen zwischen dem Deutschen Orden und dem Großfürstentum Litauen (1345–1360) und das Problem der Christianisierung Litauens. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, NF. 41. (1993) 1. sz. 1–22. o.

⁵⁷ *Krzysztof Kwiatkowski*: Kulturelle Bedingungen der militärischen Aktivität im Spätmittelalter: der Fall des Preussen(landes) unter der Herrschaft des Deutschen Ordens. *Ordines Militares*, XVIII. (2013) 105–180. o. itt: 162. o.

⁵⁸ *Joseph F. O’Callaghan*: Reconquest and Crusade in Medieval Spain. New York, 2003. 78–80., 124–126. o.; *David Agustí*: Los almogávares. La expansión mediterránea de la corona de Aragón. Madrid, 2004. 34–35. o.

⁵⁹ *Matthew Strickland*: War and Chivalry. The Conduct and Preception of War in England and Normandy 1066–1217. Cambridge, 1993. 291–294. o.

⁶⁰ *Noël Coulet*: Szerencsétlen idők. In: Franciaország története. I. k. Szerk. *Georges Duby*. Budapest, 2005. 413–450. o. itt: 424–425. o.

⁶¹ *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon. Budapest, 1984. 91. o.; *E. Kovács Péter*: Zsigmond isztriai hadjárata. In: „A hadtáp volt maga a fegyver”. Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Szerk. *Pósán László, Veszprémy László*. Budapest, 2013. 227–252. o. itt: 230–242. o.

⁶² Zsigmondkori Oklevéltár. IV. k. (1413–1414). Összeáll. *Mályusz Elemér, Borsa Iván*. Budapest, 1994. nr. 94.

⁶³ PUB II. nr. 289.

⁶⁴ Uo. 540.

⁶⁵ *Max Perlbach*: Königsberger Correspondenzen aus der Zeit Werner von Orseln. *Altpreußische Monatschrift*, 10. (1873) 79–84. o. itt: 83–84. o. nr. 9.

tó fegyveresek, rablóbandák.⁶⁶ 1380-ban a Német Lovagrend Opuliai László (Władisław, Opolczyk) herceg engedélyével – akit Lajos, Magyarország és Lengyelország királya a lengyel koronához tartozó területek kormányzásával bízott meg⁶⁷ – a lengyelországi Dobrin (Dobrzyń) tartományban is üldözhetette a Poroszországra támadó lengyel haramiákat.⁶⁸ A források tanúsága szerint azonban a Német Lovagrendnek e megállapodás ellenére sem sikerült megfékeznie a határ menti poroszországi falvakat, mezővárosokat fosztogató lengyel rablóbandákat.⁶⁹ A porosz–mázóviai, valamint nyugaton a porosz–pomerán határterületeken szintén előfordultak olyan fosztogatók, akik a lovagrendi állam földjén reméltek maguknak zsákmányt.⁷⁰

Háborús időkben mindegyik hadakozó fél elfogadhatónak, megengedhetőnek tartotta a fosztogató szabadcsapatok tevékenységét. Békekötések után azonban már gyakran kényelmetlenné vált ezeknek a fegyveres bandáknak a léte, mert felettük a tartományúri, politikai hatalom jó esetben is csak esetlegesen tudott kontrollt gyakorolni. II. Mestwin, Pommerellen fejedelme és a Német Lovagrend például 1268. január 3-án abban állapodott meg, hogy kölcsönösen fellépnek a másik fél területére irányuló rablóakciók ellen.⁷¹ Egy 1271. október 31-én kelt oklevél viszont arról számolt be, hogy Pommerellen felől fosztogatók törtek a lovagrend birtokaira.⁷² Ez azt bizonyítja, hogy az 1268. évi megállapodástól eltérően a fejedelem nem tudta (vagy nem akarta) megakadályozni a szabadcsapatok tevékenységét. Saját országában a Német Lovagrend még valamennyire képes volt ellenőrzése alatt tartani a *strutereket* azzal, hogy a litván határvidéken, ahol folyamatosan háború volt, szabad cselekvési lehetőséget kínált számukra, elfoglaltságot biztosított nekik. Azokat a rablókat, akik nem a keresztény – pogány koordináták között helyezték el magukat és tevékenységüket, köztörvényes bűnözőként kezelte. Amikor például az országon belül törtek rá martalócok békés emberekre, a lovagok azonnal s keményen felléptek velük szemben. 1329-ben például Rüdiger von Talhym, brandenburgi komtúr 5 menekülő rabló elfogásáról és megbüntetéséről intézkedett.⁷³ A XV. század elején a lovagrendi állam nyugati határszélén, Bütow (Bytów) környékéről haramiák támadták meg a Stolp (Ślupsk) melletti apácakolostort. Ennek hírére a lovagrend azonnal komoly erőket mozgósított az elkövetők kézre kerítésére.⁷⁴ A porosz városok 1458. november 19-diki elbingi gyűlésükön többek között a gyilkosok és rablók megbüntetésének kérdéséről is tárgyaltak.⁷⁵

⁶⁶ Vö. SRP I. 153. (1290), 167. (1302), 169–170. (1303); SRP II. 545 (1365); SRP II. 102. (1372); Liv- Esth- und Curländisches Urkundenbuch. Bd. II. Hg. *Friedrich G. Bunge*. Reval, 1855. nr. 1041. (1367).

⁶⁷ *Bertényi Iván*: Nagy Lajos király. Budapest 1989. 105. o.; *Jerzy Sperka*: Władisław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzynski, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330–8 lub 18 maja 1401). Kraków, 2012. 133. o.

⁶⁸ CDP III. nr. 142.

⁶⁹ OBA 1748. o., 3621. o., 27951. o., 28784. o., 28822. o., 28824. o.

⁷⁰ Uo. 2353. o., 27938. o., 28990. o.,

⁷¹ CDP I. nr. 154.

⁷² PUB I. 2. nr. 301.

⁷³ PUB II. nr. 674.

⁷⁴ OBA 28990. o.

⁷⁵ *Acten der Ständetage Preußens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*. Bd. V. Hg. *Max Toeppen*. Leipzig, 1886. nr. 3.

BIBLIOGRÁFIA

- CDP Codex diplomaticus Prussicus. Bde. I–IV. Hg. *Johannes Voigt*. Königsberg, 1836–1861
- CEV Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1376–1430. In: *Monumenta Medii Aevi Historica* Tom. VI., Pars I–II. Ed. *Antonii Prochaska*. App. 17.
- Dusburg* 1861. *Petri de Dusburg: Chronica terrae Prussiae*. In: SRP I. 21–269. o.
- Housley* 1992. *Norman Housley: The Later Crusades, 1274–1580. From Lyons to Alcazar*. Oxford, 1992.
- Jeroschin* 1861. *Nicolaus von Jeroschin: Die Kronike von Pruzinlant*. In: SRP I. 291–648. o.
- OBA Ordensbriefarchiv. Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz
- Pósán* 1996. *Pósán László: A Német Lovagrend története a 13. században*. Debrecen, 1996.
- PUB Preußisches Urkundenbuch. Bde. I, 1–VI. 2. Hgg. *Rudolf Philippi, Carl Peter Woelky, August Seraphim, Max Hein, Erich Maschke, Hans Koeppen, Klaus Conrad*. Königsberg–Marburg, 1882–2000.
- SRP I. *Petri de Dusburg: Chronica terrae Prussiae*. In: *Scriptores rerum Prussicarum*. Tom. I. Hg. *Max Toeppen, Theodor Hirsch, Ernst Strehlke*. Leipzig, 1861.
- SRP II. *Die Chronik Wigands von Marburg*. In: *Scriptores rerum Prussicarum*. Bd. II. Hg. *Max Toeppen, Theodor Hirsch, Ernst Strehlke*. Leipzig, 1863.
- SRP III. *Johann von Posilge: Chronik des Landes Preussen*. In: *Scriptores rerum Prussicarum*. Tom. III. Hg. *Max Toeppen, Theodor Hirsch, Ernst Strehlke*. Leipzig, 1866.
- Thomas* 1884. *August Thomas: Die Struter. Altpreußische Monatschrift*, 21. (1884) 301–308. o.